

การจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมเพื่อการสอนสังคมศาสตร์ Geo-Socio-Cultural Learning Sites Management for Teaching Social Sciences

จรีพร นาคสัมฤทธิ์¹, ปนัดดา ลากเกิน¹, บุญธิดา ม่วงศรีเมืองดี¹, อารมย์ จันทะสอน¹,
ปัญญา ไวยบุญญา², ประภัสสร ยอดสง่า², ศศิธร โคสุวรรณ²
Jareeporn Naksamrit¹, Pannada Larpkern¹, Boontida Muangsrimumangdee¹,
Arom Jantasorn¹, Panya Waiboonya², Prapatsorn YodsaNga², Sasithorn Kosuwan²

Received: 16 September 2022

Revised: 28 October 2022

Accepted: 24 November 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นเชิงคุณภาพและปริมาณมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 2) เสนอแนวทางการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน สอบถามและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล 57 คน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากการจัดการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ตามหลักสูตรของวิทยาลัยในพื้นที่จังหวัดตาก เนื้อหารายวิชาเป็นทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การสอนเป็นแบบบูรณาการศาสตร์ หลักสูตรวางแผนจัดการเรียนการสอน งบประมาณสนับสนุนการเข้าพื้นที่แหล่งเรียนรู้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดแหล่งเรียนรู้ จัดความรู้และร่วมกระบวนการเรียนรู้ มีการประเมินผลการเรียน และผลสะท้อนจากชุมชน คนในชุมชนร่วมทำกิจกรรมกับผู้สอนและผู้เรียน สำหรับแนวทางการสอนสังคมศาสตร์ ประกอบด้วย 1) กำหนดความรู้ทักษะผู้เรียนใน Block Courses หรือชุดวิชา (Module) 2) ออกแบบจัดแหล่งเรียนรู้ชุมชน 3) วางแผนการสอนและเข้าศึกษาในแหล่งเรียนรู้ 4) จัดทำโครงการสอนปฏิบัติการในพื้นที่ 5) จัดทำสื่อการสอน 6) จัดกิจกรรมการสอน กระบวนการเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ให้ผู้เรียนในแหล่งเรียนรู้ “ห้องปฏิบัติการภูมิสังคม” 7) ประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริง ความพึงพอใจการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อการสอนภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.10$) ด้านหลักสูตรและด้านการมีส่วนร่วมมีมากที่สุด ($\bar{X} = 4.13$) รองลงมาคือด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.08$) และด้านการประเมินผลผู้เรียนหลังจากเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.07$)

คำสำคัญ: การจัดการ, แหล่งเรียนรู้, สังคมศาสตร์, ภูมิสังคม, ภูมิวัฒนธรรม, ชุมชน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, อีเมลล์ jareeporn@g.swu.ac.th

² อาจารย์ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Assistant Professor, PhD, Bodhivijjalaya College, Srinakharinwirot University

² Lecturer Bodhivijjalaya College, Srinakharinwirot University

Abstract

This qualitative and quantitative research aimed to; - 1) study the management model of learning sites in Geo-social-cultural courses-based community participation; 2) to propose teaching approaches using Geo-social-cultural learning sites for community sustainability. 57 informants were interviewed. The results were analysed to show a model for organizing learning sites from community participation caused by the management of access to learning sites according to the curriculum of the college in Tak province. Course content varied between social science and natural science. Teaching in integrated social science and science. Planning the course for the teaching budget to support activities facilitated students and teachers including staff access to the learning sites area. The community participated in learning sites by supporting teaching and learning. They shared knowledge and participation in the learning process. After the course, students did an assessment, and the community gave feedback. People in the community participated in teaching and learning activities with teachers and students. Guidelines for teaching social sciences consist of ; - 1) determining learners' knowledge and skills in block courses or modules, 2) designing community learning sites, 3) planning teaching and enrolling in learning sites in community area, 5) preparing teaching materials, 6) organizing teaching activities, learning process, create experiences for learners as "Geographical Social Laboratory", 7) assessing students according to actual conditions. Satisfaction in setting up learning sites for teaching geography, social and culture was at a good level in all aspects ($\bar{X} = 4.10$). The curriculum and the participation aspect were the highest score ($\bar{X} = 4.13$)., followed by the learning process ($\bar{X} = 4.08$) and learner evaluation ($\bar{X} = 4.07$).

Keywords: Management, learning sites, social sciences, geo-social, geo-cultural, community

บทนำ

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นมีหลากหลายทั้งแหล่งธรรมชาติแวดล้อม แหล่งกิจกรรม ชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม อาชีพ เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเช่น ชุมชน สถานประกอบการ บ้านครู ภูมิปัญญา ล้วนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ แล้วแต่ที่ผู้สอนจะออกแบบจัดกิจกรรมการสอนในแหล่งเรียนรู้ด้วยวัตถุประสงค์ใด แหล่งเรียนรู้ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมจากรัฐ

ให้เป็นสถานที่ที่ประชาชนเข้าศึกษาเรียนรู้ ทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่กล่าวว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ทั้งแหล่งข้อมูล แหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) ในสังคมพหุวัฒนธรรมมีความรู้ในแหล่งชุมชนที่หลากหลาย เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมหลากหลายมิติ ชุมชนมีกิจกรรมที่หลากหลายส่งเสริมการเรียนรู้ พัฒนา

ผู้เรียนและชุมชน สถานศึกษาในท้องถิ่นมักส่งเสริมการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น สร้างเสริมกิจกรรมเรียนรู้ทางภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสั่งสมกันมาอย่างต่อเนื่องและกำลังจะสูญหายไป สร้างความเข้าใจในมิติภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ต่อยอดพัฒนาเชื่อมโยงการดำรงชีวิตระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคมตามกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ในการสอนแหล่งเรียนรู้อย่างมีความจำเป็นสำหรับคนทุกช่วงวัยเพื่อเป็นแหล่งค้นคว้า ศึกษา วิจัย สร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนา รวมถึงนวัตกรรมจากรากฐานชุมชน นอกจากนี้แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนในชุมชนและนอกชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจในรากฐานความคิด การสร้างความรู้ รู้สภาพปัญหาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้ถูกออกแบบให้แตกต่างกันไปในแต่ละบริบทชุมชน ชุมชนหลายแห่งเป็น “แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต” คนในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ สืบสานวัฒนธรรม ค่านิยมการดำรงชีวิตสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดการเรียนการสอนแก่นิสิตสาขาวิชาการจัดการภูมิสังคมและวัฒนธรรมระดับปริญญาตรี มีพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติการในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จัดการสอนสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ การพัฒนาชุมชนตามความหลากหลายของพื้นที่และวัฒนธรรม ผ่านการเข้าศึกษาชุมชน มีชุมชนเป็นฐานเรียนรู้ที่ผ่านมารูปแบบการสอนและเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของวิทยาลัยยังไม่มีอย่างต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับความ

พร้อมของชุมชนและการวางแผนงบประมาณ การศึกษาที่จึงศึกษาและรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดการแหล่งเรียนรู้ให้ง่ายต่อการสอนและการเข้าใช้เพื่อความต่อเนื่อง สร้างพื้นที่ปฏิบัติการชุมชน ต่อยอดความรู้จากข้อมูลฐานความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สอดคล้องความต้องการพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาพื้นที่ชุมชน สถานศึกษาอุดมศึกษาจัดแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวทางจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อสอนสังคมศาสตร์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. เสนอแนวทางการสอนและพัฒนาผู้เรียนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมจัดการเรียนการสอนเพื่อความยั่งยืนสำหรับชุมชน

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จากคนในชุมชน ผู้เรียน และผู้สอนในวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย รวม 57 คน พื้นที่ศึกษาอยู่ในจังหวัดตาก เป็นพื้นที่จัดการสอนการวิจัยของวิทยาลัย เก็บข้อมูลเดือนตุลาคม 2563 - มีนาคม 2564 การสัมภาษณ์ มีการตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในชุมชน แบบสามเส้า นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหาแหล่งเรียนรู้และการสอน ข้อมูลจากแบบสอบถามนำมาหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และนำเสนอข้อมูลโดยการบรรยายพรรณนา

ผลการศึกษา

1. รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิสังคม ภูมิวัฒนธรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภูมิสังคมและวัฒนธรรม จัดการเรียนการสอนแบบ Block Course โดยการสอนจัดตารางสอน 3 สัปดาห์ สอนทุกวันต่อเนื่องกัน นับชั่วโมงการสอนบรรยายและปฏิบัติการครบตามจำนวน หน่วยกิต เช่น 3(2-2-5) บรรยาย 30 ชั่วโมง ปฏิบัติการ 30 ชั่วโมง และศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 75 ชั่วโมง เสร็จภายในเวลา 3 สัปดาห์ ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสอน ระหว่างปีการศึกษา 2560-2564 การจัดแหล่งเรียนรู้ ดำเนินการดังนี้

1.1 ด้านการจัดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ พบว่าการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ในจังหวัดตาก มีการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ในอำเภอแม่สอดมากที่สุด 38 ครั้ง อำเภอแม่ระมาด 5 ครั้ง อำเภอท่าสองยาง 3 ครั้ง

อำเภอพบพระ 2 ครั้ง รวมถึงในอำเภออื่นและพื้นที่ชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน (เมียนมาร์)

1.2 ด้านการสอน พบว่า วิทยาลัยจัดการเรียนการสอนแบบ Block Course จำนวน 18 รายวิชา บางรายวิชาอยู่ในหลักสูตรเก่ามีเนื้อหาในรายวิชาเหมือนกันจึงรวมรายวิชาเข้าด้วยกันเหลือ 14 รายวิชา แต่ละรายวิชามีความหลากหลาย มีเนื้อหาบูรณาการทางสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสอนแบบบูรณาการศาสตร์ ก่อนเปิดเรียนแต่ละปีการศึกษา คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและคณาจารย์วางแผนการสอน วางแผนงบประมาณสำหรับการเดินทางเข้าพื้นที่แหล่งเรียนรู้ในชุมชน อาจารย์ผู้รับผิดชอบแต่ละรายวิชาจะเป็นผู้กำหนดแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องรายวิชา หรืออาจมีโครงการวิจัย โครงการบริการวิชาการแก่ชุมชนบูรณาการในการสอน จัดให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ได้ฝึกปฏิบัติการจริงในพื้นที่ชุมชนที่หลากหลาย รายวิชาและแหล่งเรียนรู้สำหรับการสอนในหลักสูตร แสดงดังตาราง 1

ตาราง 1 การจัดแหล่งเรียนรู้ในรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนแบบ Block Course

ที่	รายวิชา	แหล่งเรียนรู้	กิจกรรม	ผู้เอื้อกิจกรรม
1	ประวัติศาสตร์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น (สังคมศาสตร์)	อำเภอท่าสองยาง ชุมชนบ้านแม่เหว่ย ชุมชนบ้านแม่อมยะ อำเภอแม่ระมาด พื้นที่ชุมชนป่าไร่เหนือ	ศึกษา สัมรวจ เก็บข้อมูล วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน ผู้รู้ในชุมชน
2	โครงสร้างชุมชน (สังคมศาสตร์)	อำเภอแม่สอด ชุมชนบ้านแม่ปะ ชุมชนบ้านแม่ละเมา ตำบลแม่ละเมา อำเภอท่าสองยาง ศูนย์อพยพแบบเกราะ บ้านแม่ต๋าน อำเภอเมือง อุทยานต้นไม้ยักษ์ (กะบากยักษ์) ชุมชนบ้านอุ่มยอม (ชุมชนมุเซอตา)	ศึกษา สัมรวจ เก็บข้อมูล วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน ผู้รู้ในชุมชน
3	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สังคมศาสตร์)	อำเภอแม่สอด ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	ศึกษา เรียนรู้ วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร ผู้รู้

ตาราง 1 การจัดแหล่งเรียนรู้ในรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนแบบ Block Course (ต่อ)

ที่	รายวิชา	แหล่งเรียนรู้	กิจกรรม	ผู้เอื้อกิจกรรม
4	ภูมิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา (สังคมศาสตร์/เทคโนโลยีสารสนเทศ)	อำเภอแม่สอด ป่าชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ตำบลแม่กาษา	ศึกษา สำรวจ เก็บข้อมูล วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร ผู้รู้
5	โครงสร้างและการจัดการชุมชน (สังคมศาสตร์)	อำเภอแม่สอด ชุมชนบ้านปู่เต๋อ ตำบลแม่กุ ชุมชนประชาภิรักษ์ ตำบลแม่สอด องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ปะ อำเภอแม่ระมาด บ้านป่าไร่เหนือ ตำบลพระธาตุ บ้านสี่หลิ่ง ตำบลพระธาตุ	ศึกษา เก็บข้อมูล อภิปราย วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน ผู้รู้ในชุมชน
6	มนทัศน์ทางวัฒนธรรม (สังคมศาสตร์)	อำเภอแม่สอด ชุมชนเมืองแม่สอด ชุมชนบ้านแม่ละเมา ตำบลแม่ละเมา	ศึกษา เก็บข้อมูล อภิปราย วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน ผู้รู้ในชุมชน
7	สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า (สังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์)	อำเภอแม่สอด โรงเรียนฉ่าทูล ตำบลแม่กุ อำเภอพบพระ โรงเรียนชู่เมวดี ตำบลพบพระ	ศึกษา เก็บข้อมูล อภิปราย วิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร ผู้รู้ในชุมชน
8	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน (สังคมศาสตร์)	อำเภอแม่สอด หน่วยเฉพาะกิจกรมทหารราบที่ 4 แม่สอด หอการค้าแม่สอด มูลนิธิสุวรรณนิมิต วิทยาลัยชุมชน อำเภอพบพระ ชุมชนบ้านห้วยน้ำนัก ตำบลพบพระ	ศึกษา เก็บข้อมูล อภิปรายวิเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน ผู้รู้ในชุมชน
9	การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สังคมศาสตร์)	อำเภอแม่สอด ชุมชนบ้านปู่เต๋อ ตำบลแม่กุ บ้านโกกโก ตำบลแม่กาษา บ้านแม่กีดหลวง ตำบลแม่กาษา บ้านห้วยหินฝน ตำบลแม่ปะ โรงแรมเซ็นทรา บาย เซ็นทารา อำเภอแม่ระมาด บ้านป่าไร่เหนือ ตำบลพระธาตุ	ศึกษา เก็บข้อมูล ปฏิบัติการ อภิปราย วิเคราะห์สรุปผล นำเสนอ	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร ผู้รู้ในชุมชน
10	ภาษาพม่า (สังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์)	อำเภอแม่สอด ตลาดริมเมย	ศึกษา เก็บข้อมูล ปฏิบัติการ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร
11	ภาษาพม่า เพื่อการจัดการวัฒนธรรม (สังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์)	อำเภอแม่สอด วัดมณีไพโรสถ์ ตำบลแม่สอด ตลาดริมเมย พื้นที่เทศบาลนครแม่สอด สหภาพเมียนมาร์ ตลาดบุญเรือง เมืองเมียวดี รัฐกะเหรี่ยง	ศึกษา เก็บข้อมูล ปฏิบัติการ อภิปราย วิเคราะห์สรุปผล นำเสนอ	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร

ตาราง 1 การจัดแหล่งเรียนรู้ในรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนแบบ Block Course (ต่อ)

ที่	รายวิชา	แหล่งเรียนรู้	กิจกรรม	ผู้เอื้อกิจกรรม
12	สิ่งแวดล้อมศึกษา (วิทยาศาสตร์)	อำเภอแม่สอด บ่อขยะเทศบาลนครแม่สอด การประปาส่วนภูมิภาค แม่สอด ชุมชนบ้านแม่กาดหลวง ตำบลแม่กาษา ชุมชนบ้านห้วยหินฝน ตำบลแม่ปะ สำนักงานโครงการพระราชดำริและกิจกรรม พิเศษ กรมป่าไม้ (เหมืองผาแดง)	ศึกษา เก็บข้อมูล ปฏิบัติการ อภิปราย วิเคราะห์สรุปผล นำเสนอ	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร ผู้รู้ในชุมชน
13	นิเวศวิทยาการฟื้นฟู (วิทยาศาสตร์)	อำเภอแม่สอด สำนักงานโครงการพระราชดำริและกิจกรรม พิเศษ กรมป่าไม้ (เหมืองผาแดง) เรือนเพาะชำกล้าไม้ โพธิ์วิชชาลัย มศว แม่สอด	ศึกษา สืบค้น เก็บ ข้อมูล ปฏิบัติการ อภิปราย วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผล	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร ผู้รู้ในชุมชน
14	การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศิลปะ)	อำเภอแม่สอด หอการค้าจังหวัดตาก สาขาแม่สอด	ศึกษา เก็บข้อมูล อภิปราย วิเคราะห์ สรุปผล นำเสนอ	อาจารย์ผู้สอน วิทยากร

1.3 ด้านประเภทของแหล่งเรียนรู้สำหรับการสอน พบว่า มีการเข้าศึกษาในแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล องค์กรชุมชน(10 แห่ง) และสถานที่สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้จัดการเรียนการสอน (10 แห่ง) มีมากที่สุด รองลงมาคือ แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น (9 แห่ง) และเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อสารและนวัตกรรมชุมชน(9 แห่ง) ส่วนแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณี (8 แห่ง) มีการเข้าใช้น้อยที่สุด ประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่เข้าใช้ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสอนและเนื้อหา รายวิชา จากการศึกษพบว่า รายวิชาในแต่ละภาคการศึกษาอาจจัดไว้ไม่ตรงกับกิจกรรมตามปฏิทินวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ไม่สามารถเข้าศึกษาตรงตามสถานการณ์จริงใน

ช่วงเวลาที่มีการจัดการเรียนการสอนเข้าพื้นที่ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หากจัดการสอนตามปฏิทินชุมชน จะทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จริงตามเหตุการณ์ประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของคนในชุมชนได้มากขึ้น ซึ่งผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ตรง

1.4 ด้านองค์ความรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมในแหล่งเรียนรู้ชุมชน พบองค์ความรู้ 3 ด้าน ได้แก่ 1) องค์ความรู้ด้านสังคมวัฒนธรรม 2) องค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจ 3) องค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม องค์ความรู้ที่ได้เกิดจากการบูรณาการความรู้ทุกมิติ เนื่องจากชุมชนมีวิถีชีวิตการทำมาหากินอาศัยพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ มีการใช้ทรัพยากรสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เกิดความพอเพียง ดังภาพประกอบ 1

สังคมวัฒนธรรม	<p>รายวิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โครงสร้างชุมชน การจัดการชุมชน วัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ เศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>ภูมิสารสนเทศ การท่องเที่ยววัฒนธรรม ภาษา นิเวศและธรรมชาติ การวิจัยผลิตภัณฑ์ชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> • ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม การอยู่กับป่า ความสัมพันธ์ของชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในประเทศเพื่อนบ้าน อัตลักษณ์ชุมชน ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ความมั่นคงของประเทศ แรงงานอพยพ • การศึกษาชุมชนเมือง ชุมชนชนบท ชุมชนชาติพันธุ์และชายขอบ และโครงสร้างชุมชน การขยายตัวของเมือง และผลกระทบด้านต่าง ๆ • วิถีชีวิตชุมชนแบบพอเพียง • การจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรม การออกแบบกิจกรรมชุมชน การใช้ภาษาพม่า • ภูมิสารสนเทศ การสำรวจชุมชนแต่ละพื้นที่ การจัดทำพิกัด และฐานข้อมูล • ผลิตภัณฑ์ชุมชนและการออกแบบ
สิ่งแวดล้อม	<p>รายวิชาเกี่ยวกับโครงสร้างชุมชนและทรัพยากร เศรษฐกิจพอเพียง สิ่งแวดล้อมศึกษา นิเวศวิทยา</p> <p>การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> • พันธุ์ไม้อนุรักษ์ของชุมชน ความหลากหลายของพันธุ์กรรมพืช • การจัดการทรัพยากรทางการเกษตร น้ำ และที่ดิน • การจัดการป่าไม้อย่างมีส่วนร่วม • การจัดการไฟป่า หมอกควัน การฟื้นฟูระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน • การวิจัยและจัดการน้ำทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมาใช้ให้เกิดมูลค่า
เศรษฐกิจ	<p>รายวิชาที่เกี่ยวกับโครงสร้างชุมชน เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตวัฒนธรรมการประกอบอาชีพ</p> <p>ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ภาษาพม่า การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> • การจัดการตลาดท้องถิ่น/ชุมชน การจัดการธุรกิจชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพ/ ธุรกิจชุมชน • เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน • การค้าชายแดน การค้าระหว่างประเทศ และการจัดการของมือสองจากประเทศพัฒนาแล้ว • การสร้างรายได้ของชุมชนจากผลิตภัณฑ์ชุมชน และการค้าออนไลน์จากชุมชน

ภาพประกอบ 1 องค์ความรู้ในแหล่งเรียนรู้ชุมชนบูรณาการรายวิชา

1.5 รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสอนสังคมศาสตร์

1.5.1 การจัดแหล่งเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม วิทยาลัยวางแผนการสอน งบประมาณจัดทำโครงการ และการประสานกับผู้นำชุมชนเพื่อเข้าใช้พื้นที่ชุมชนที่มีจุดเรียนรู้ หรืออาจยังไม่มีจุดเรียนรู้แต่ต้องเข้าไปค้นหาและศึกษาข้อมูล หรือหากมีแหล่งที่ชุมชนเองสามารถระบุได้ว่าสถานที่ของความรู้ คนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ นั้นอยู่ที่ใด ข้อมูลปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน บุคคลและสถานที่เช่น บ้านผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน เป็นที่รวมขององค์ความรู้ประจำหมู่บ้าน มีประวัติหมู่บ้านอย่างละเอียด ครอบคลุมอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน วิถีชีวิตชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบันที่

ผู้เรียนเข้าไปเรียนรู้ได้โดยวิทยาลัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในการจัดแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

- จัดเวทีประชาคม ชี้แจงให้เห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ มีการกำหนดหัวข้อความรู้ สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีผู้เรียนเข้าร่วมศึกษาเรียนรู้
- วางแผนปฏิบัติการ จัดการความรู้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ทั้งการจัดเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน จัดการความรู้ของจุดเรียนรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษรและปรับข้อมูลของหมู่บ้านให้เป็นปัจจุบัน
- สืบค้นและบันทึก ประวัติหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตที่ยังไม่มีการบันทึกไว้ ข้อมูลที่เล่าสืบต่อกัน นำมาทบทวนสัมภาษณ์คนในชุมชนให้ได้ข้อมูลที่ตรงกัน

- จัดการความรู้ของจุดเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ ทำเป็นลายลักษณ์อักษร รวบรวมเป็นบันทึกภูมิปัญญาของหมู่บ้านโดยระบุที่มาของคนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของความรู้

- ปรับข้อมูลสารสนเทศ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.) ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน/ชุมชน (กชช.2ค) ทะเบียนบ้านผู้นำ กลุ่ม องค์กร กองทุนของหมู่บ้านให้เป็นปัจจุบัน โดยศึกษาจากข้อมูลที่มีอยู่เทียบกับข้อมูลจากเอกสารราชการที่อ้างอิงได้

- ถอดบทเรียนการจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อนำเสนอต่อชุมชนหรือประชาคมให้ตรวจสอบรับรองความถูกต้องของข้อมูล

- จัดข้อมูล จุดเรียนรู้ วางแผนการเข้าใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยสถานศึกษาร่วมกับชุมชน

1.5.2 การสอนแบบมีส่วนร่วม พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมจัดการศึกษาโดยจัดเตรียมพื้นที่ชุมชนให้เป็นที่เรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เข้าศึกษาเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา ชุมชนมีส่วนร่วมจัดผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.5.3 การจัดแหล่งเรียนรู้ของชุมชนพบว่า คนในชุมชนเห็นว่าแหล่งเรียนรู้ที่แสดงอยู่ชัดเจนในชุมชน ได้แก่ 1) แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลและองค์กรในชุมชน จัดกิจกรรมการเรียนรู้จากการสอบถาม สัมภาษณ์ พูดคุย ประชุมกลุ่มหรือการเสวนาในชุมชน การพบผู้รู้ 2) แหล่งเรียนรู้สถานที่และสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสำรวจจุดสำคัญในชุมชน เช่น ศาสนสถาน พื้นที่การเกษตร สวนไร่ นา อาคารวิสาหกิจชุมชน รวมถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนและประเทศเพื่อนบ้าน ชายแดน แหล่งสถานที่ประเพณีพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติวิถีชีวิตชุมชน แหล่งกำจัดของเสียของชุมชน 3) แหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น

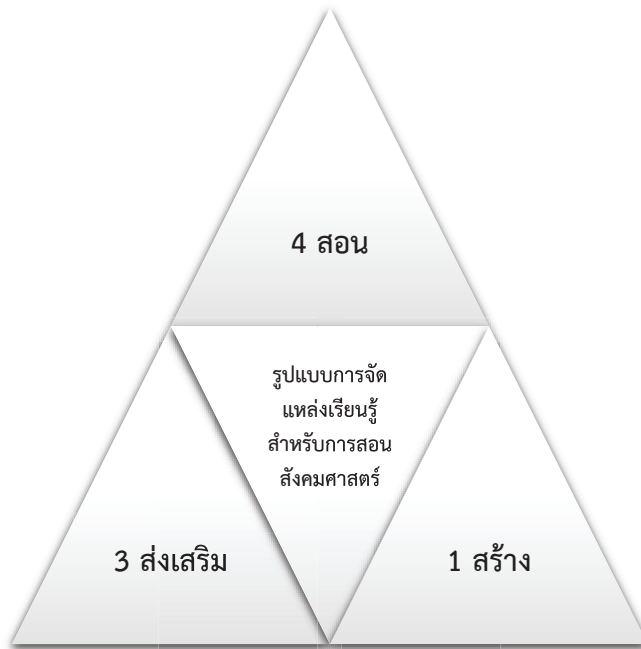
จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสำรวจแหล่งทางธรรมชาติที่แวดล้อมชุมชน ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน การเก็บข้อมูล การออกแบบพื้นที่ การจัดการโรงเรียนเพาะปลูก การสำรวจแหล่งทางธรณีวิทยาในชุมชน การจัดบ้านพักโฮมสเตย์ 4) แหล่งเรียนรู้เทคโนโลยี สื่อ นวัตกรรมชุมชน จัดกิจกรรมการเรียนรู้นำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับชุมชน การใช้เครื่องมือทางภูมิสารสนเทศ (GIS) การสำรวจเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในชุมชน สำรวจเทคโนโลยีนวัตกรรมของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี จัดกิจกรรมการเรียนรู้ สังเกต สัมภาษณ์ สนทนา ลงมือปฏิบัติศึกษาจากผู้รู้ การทำโครงการ

การเรียนการสอนแบบ Block Course และใช้แหล่งเรียนรู้ จากการสำรวจความพึงพอใจของผู้เรียนโดยการตอบแบบสอบถาม พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อการสอนภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.10$) โดยด้านหลักสูตรและด้านการมีส่วนร่วม ผู้เรียนมีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.13$) รองลงมาคือ ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.08$) และด้านการประเมินผลผู้เรียนหลังการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.07$) ตามลำดับ ซึ่งควรมีการพัฒนาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้และการประเมินผลผู้เรียนในแหล่งเรียนรู้ให้มากขึ้น

2. รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับการสอนสังคมศาสตร์ (ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรม)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนในชุมชน ผู้เรียน และผู้สอนซึ่งเป็นอาจารย์ในวิทยาลัย นำมาวิเคราะห์ผลและสรุปเป็นรูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับการสอนสังคมศาสตร์ (ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรม) ได้รูปแบบที่ใช้นำมาใช้จัดแหล่งเรียนรู้ โดยใช้หลักการ: 3 ส่งเสริม 4 สอน 1 สร้าง ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับการสอนสังคมศาสตร์: ภูมิสังคมและวัฒนธรรม

3 ส่งเสริม ประกอบด้วย

1) ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในชุมชน จัดพื้นที่ชุมชนสำหรับการสอน กำหนดสถานที่เรียนรู้ตามประเภท

- ประเภทบุคคลและภูมิปัญญา เรียนรู้จากบุคคล องค์กรชุมชน คณะบุคคล ตัวแทนองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะ มาถ่ายทอดความรู้ เช่น ตัวแทนธุรกิจอุตสาหกรรม หัวหน้าส่วนราชการ ปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เป็นต้น

- ประเภทชุมชน สถานที่สำคัญแสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น บ้านที่อยู่อาศัยสร้างตามภูมิปัญญา โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภูมิพิพิธภัณฑร์ วัด โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป

ศูนย์ราชการ โรงพยาบาล โรงเรียน ตลาด แหล่งผลิตสินค้าชุมชน

- ประเภทศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี พิธีกรรม เป็นกิจกรรมทางสังคมสะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อความเคารพศรัทธา ประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทินวัฒนธรรมของชุมชน แสดงวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติของคนในชุมชนที่ต่อเนื่องมายาวนาน แสดงอัตลักษณ์ เช่น การแต่งกาย อาหาร การดูแลรักษาสุขภาพ การออกแบบที่อยู่อาศัย มารยาทลานกิจกรรมประเพณี พิธีกรรม ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

- ประเภทสื่อพื้นบ้าน ศิลปกรรมแสดงสุนทรีย์ะ การแสดงออกความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชนผ่านงานศิลปะและสันทนากการ เช่น ดนตรีพื้นเมือง การแสดงพื้นบ้าน การละเล่น งานรื่นเริง แสดงให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยมีเป้าหมาย

เพื่อความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน ถ่ายทอดค่านิยมคุณธรรมแก่คนในชุมชนรวมถึงผู้รับสื่อ

- ประเภททรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ พรรณไม้ น้ำ ดิน หิน แร่ธาตุ ถ้า ชนิดพันธุ์ของสัตว์ ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ ฝาย ชลประทาน คลองระบายน้ำ อุทยานแห่งชาติ ศูนย์อนุรักษ์คุ้มครองสัตว์ป่า เป็นแหล่งเรียนรู้ เชื่อมโยงในมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

2) ส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาส่งเสริมให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นพื้นที่ฝึกปฏิบัติการจริง (ห้องปฏิบัติการภูมิสังคม)

3) ส่งเสริมการจัดการ แหล่งเรียนรู้ชุมชนยังขาดการจัดการที่ชัดเจน จากการวิจัยพบว่าชุมชนส่วนมากเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต คนในชุมชนอยู่กันปกติ ซึ่งมีได้จัดไว้ชัดเจนเหมือนรูปแบบแหล่งเรียนรู้อื่นๆ แหล่งเรียนรู้ชุมชนยังต้องมีการประชาสัมพันธ์ มีการวางแผนจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับการเข้าใช้ ส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาให้เข้ามาเป็นผู้ให้ความรู้ในแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ของชุมชน การจัดทำฐานการเรียนรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ทุกช่วงวัย ส่งเสริมชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงความรู้กับสถานศึกษาโดยต่อเนื่อง

4 สอน ประกอบด้วย

1) สอนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม การสอนโดยครูผู้สอนเป็นผู้เอื้อกระบวนการ ปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นผู้รู้ การเรียนรู้ถ่ายทอดร่วมกัน การจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้เก็บข้อมูลบันทึกความรู้ภูมิปัญญา

กับคนในชุมชน เรียนรู้การจัดจิตอาสาเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน การวางแผนการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การจัดทำแผนที่เรียนรู้ การจัดการข้อมูลสารสนเทศของชุมชน เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ชุมชนแล้ว นำข้อมูลมารวบรวมสรุปและนำเสนอ ข้อมูลจากการศึกษานำไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชน

2) สอนและใช้ประโยชน์ แหล่งเรียนรู้ทำให้คนทุกช่วงวัยได้ใช้ประโยชน์ ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงตามหลักสูตร คนในชุมชนได้เรียนรู้ เกิดการปรับมุมมองการเรียนรู้และการทำงานร่วมกับชุมชนต่อยอดความรู้ภูมิสังคม

3) สอนโดยสร้างองค์ความรู้ จากแหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ องค์ความรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เข้าใจ นำความรู้ไปปฏิบัติ ทำงานพัฒนาชุมชนสามารถจัดการชุมชนตามภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรม เกิดพลังคุณค่าวัฒนธรรม (soft power) สืบสานสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของชุมชน

4) สอนพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 มิติ ได้แก่ มิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ สอดคล้ององค์ความรู้ชุมชน

1 สร้าง ประกอบด้วย

1) สร้างกิจกรรมและบริการ แหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมในชุมชน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายแก่ผู้เรียนเกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ ทั้งการสำรวจ สืบสาวหาความรู้ การสร้างฐานเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ 1) ฐานวิถีชีวิตสังคมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานเกี่ยวกับอาชีพสัมมาชีพ หัตถกรรมชุมชน สร้างกิจกรรมการเรียนรู้เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม การทำงานเป็นกลุ่ม (teamwork) ผ่านกิจกรรมปฏิบัติการ

เก็บข้อมูล การวิเคราะห์ อภิปราย สรุปผล และนำเสนอผลจากการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน รวมถึงการนำมาอภิปรายต่อในชั้นเรียนเพื่อการพัฒนาความคิดหลังจากเข้าชุมชนแล้ว 2) ฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ แหล่งธรรมชาติภายในชุมชน และการจัดการทรัพยากรของชุมชน 3) ฐานพิธีกรรมตามความเชื่อ และคติความเชื่อที่แฝงในตัวบุคคล

การบริการความรู้ในแหล่งเรียนรู้ แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยแหล่งเรียนรู้ที่ให้บริการความรู้แบบเป็นทางการ ได้แก่ หน่วยงานราชการ วิทยากรผู้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญ หน่วยงานเป็นผู้ให้บริการและจัดเตรียมบุคคลผู้รู้ ส่วนการบริการแบบไม่เป็นทางการจะเป็นการเรียนรู้จากผู้ในชุมชนหรือกลุ่มผู้รู้ในชุมชน การประสานกับชุมชนเพื่อจัดผู้รู้มาให้บริการ นอกจากนี้สถานที่ในชุมชนทั้งศาลาประชาคม ห้องประชุมของโรงเรียน หรือสถานที่สำคัญของชุมชนเช่น ป่าชุมชน แหล่งธรรมชาติในชุมชน พื้นที่ทางการเกษตร สถานที่ประกอบพิธีกรรม ลานกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม ร้านค้าชุมชน สถานที่กลุ่มอาชีพกลุ่มแม่บ้าน สหกรณ์ในชุมชน ยังสามารถจัดเป็นพื้นที่บริการความรู้ได้ด้วย

3. แนวทางการสอนสังคมศาสตร์โดยใช้แหล่งเรียนรู้

แนวทางการสอนสังคมศาสตร์โดยใช้แหล่งเรียนรู้ มีแนวทางสำหรับการวางแผน ดำเนินการ จัดการเรียนการสอน และการประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ดังต่อไปนี้

1) กำหนดทักษะความรู้ (set) จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรม การออกแบบการสอนการเรียนรู้ การจัดการคุณค่าการพัฒนาชุมชนในการสอนแบบ Block Course หรือ ชุดวิชา (module)

2) ออกแบบจัดแหล่งเรียนรู้ชุมชน (design) จัดแหล่งเรียนรู้ให้เหมาะกับการสอนระดับอุดมศึกษา จัดประเภทของแหล่งเรียนรู้อิงองค์ความรู้ในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและสถานศึกษา การใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้แก่คนทุกกลุ่ม ทุกวัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดแทรกแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

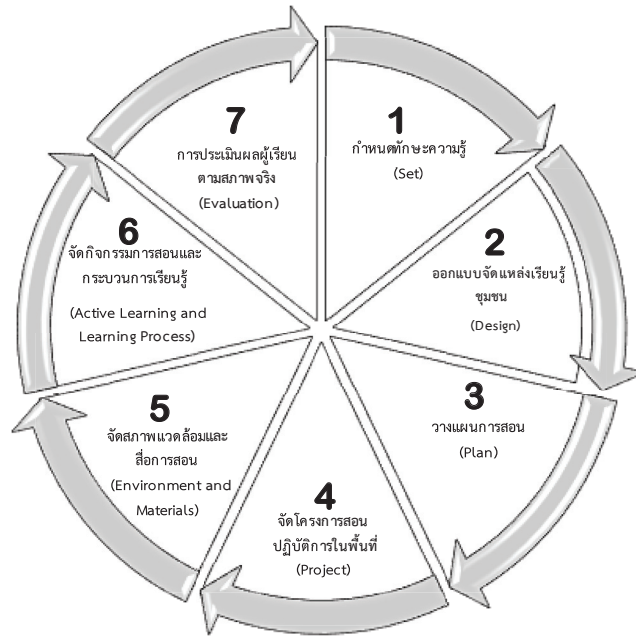
3) วางแผนการสอน (plan) การจัดการเรียนการสอนแบบ Block Course หรือ แบบชุดวิชา (module) มีการวางแผนระบุการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ในแผนการสอน รวมถึงผลลัพธ์การเรียนรู้ (learning outcome) ของผู้เรียนหลังจากเรียนในแหล่งเรียนรู้

4) จัดโครงการสอนปฏิบัติการในพื้นที่ (project) การจัดการเรียนการสอนในพื้นที่จะต้องจัดทำโครงการเพื่อเสนอขออนุมัติโครงการและงบประมาณเพื่อเข้าศึกษาในแหล่งเรียนรู้ชุมชน (ห้องปฏิบัติการภูมิสังคม) โดยสอดคล้องกับประมาณการจัดการเรียนการสอนที่ตั้งไว้ในแต่ละปีการศึกษา

5) จัดสภาพแวดล้อมและสื่อการสอน (environment and materials) จัดทำแผนที่แหล่งเรียนรู้ชุมชน กำหนดแหล่งเรียนรู้ เนื้อหาและคู่มือ

6) จัดการสอนเชิงรุกและกระบวนการเรียนรู้ (active learning and learning process) จัดการสอนเชิงรุกเป็นกิจกรรมประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ร่วมคิดร่วมทำ เรียนรู้ไปพร้อมกับคนในชุมชน

7) การประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริง (evaluation) ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการเข้าเรียนในแหล่งเรียนรู้ชุมชน ตามแผนการสอน โดยให้ผลลัพธ์การเรียนรู้รายวิชาสอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร แสดงถึงภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 แนวทางการสอนสังคมศาสตร์: ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมโดยใช้แหล่งเรียนรู้

สรุปและอภิปรายผล

1. รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

การศึกษาการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมเพื่อการสอนสังคมศาสตร์ จัดการสอนแบบ Block Course หรือชุดวิชา (module) มีรายวิชาที่หลากหลาย อาจารย์ผู้รับผิดชอบแต่ละรายวิชาเป็นผู้กำหนดแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ออกแบบจัดประสบการณ์ฝึกปฏิบัติจริงในชุมชนแก่ผู้เรียนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเหมาะสมกับบริบทชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของเขมณัญญ์ มิ่งศิริธรรม (2553) ที่พบว่าแหล่งเรียนรู้ที่จะนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลหรือคู่มือมักประกอบด้วยข้อมูลจังหวัด สถานที่บุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลแหล่งเรียนรู้หลายประเภทใช้ในการสอน ผู้เรียนได้สืบค้นค้นคว้าหาข้อมูลในแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองได้ในมิติต่างๆ การสอนควรมีสื่อ

เช่น คู่มือแหล่งเรียนรู้แสดงการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ และมีวิธีการสืบหาข้อมูลในประเด็นที่ผู้เรียนสนใจ ฝึกทักษะการสืบหาหาข้อมูล เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลการประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้ ผู้เรียนเห็นว่าแหล่งเรียนรู้ที่หลักสูตรจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เข้าศึกษาเรียนรู้มีความเหมาะสมมาก เห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญและเป็นแหล่งที่ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในชุมชน สถานศึกษาจึงควรจัดให้มีการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ในแต่ละรายวิชาอย่างเหมาะสมเข้าถึงได้โดยสะดวก ประหยัดเวลาและงบประมาณการจัดการเรียนการสอน

ประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการจัดการภูมิสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่มีการเข้าใช้จัดการเรียนการสอนมากที่สุดเป็นประเภท บุคคล องค์กรในชุมชน และสถานที่ รองลงมาคือประเภททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้นสอดคล้องกับ พัชร

ทองเรือง และคณะ (2560) ศึกษาเรื่องรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน พบว่า ชุมชนมีบริบททางกายภาพ วิธีชีวิตพึงพาการเกษตร มีความหลากหลายทางนิเวศสิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรม การวิจัยดังกล่าวพบว่า มีประเภทของแหล่งเรียนรู้หลากหลายประเภท นอกจากนี้ แหล่งเรียนรู้ชุมชนยังมีความสมดุลระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ ที่เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ในรายวิชา ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการเข้าใช้สถานที่ จัดให้มีผู้รู้ เส้นทางการเรียนรู้และเอื้อกิจกรรมในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสู่การสร้างทักษะผู้สืบค้น ผู้นำผู้เอื้อกระบวนการเรียนรู้ สร้างกลุ่มคนที่เข้มแข็งในชุมชนก่อความยั่งยืน

องค์ความรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมในแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ความรู้บูรณาการกันทุกด้าน สอดคล้องกับ หทัยชนก คະตะสมบุรณ์ (2560) พบว่า องค์ความรู้ของชุมชนเป็นการนำเอาวิถีธรรมชาติมาผนวกกับวิถีชีวิต เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ในชุมชนเองยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมโดยแกนนำ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนจะได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริง จนสามารถวิเคราะห์จำแนกองค์ความรู้ของชุมชนได้ การจัดแหล่งเรียนรู้จึงควรมีการวางแผนเข้าใช้พื้นที่ชุมชนให้คนในชุมชนร่วมออกแบบจุดเรียนรู้ ซึ่งระบุได้ว่าคนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านอยู่ที่ใด ข้อมูลปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ที่ใด ตรงไหนเป็นที่รวมขององค์ความรู้

การจัดแหล่งเรียนรู้ส่งเสริมการสอนและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน

ผู้สอนและคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ 1) การจัดเวทีประชุมหรือประชาคมเพื่อแจ้งความสำคัญและวัตถุประสงค์ในการเข้าเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ชุมชน 2) ผู้เรียน ผู้สอน ชาวบ้านประชุมร่วมกันเพื่อจัดการข้อมูลและบันทึกให้เป็นปัจจุบัน 3) ผู้เรียนตรวจสอบ ทบทวนข้อมูลความรู้จากคนในชุมชน 4) ผู้เรียน บันทึกข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือวิดีโอจากข้อมูลที่ตรวจสอบแล้ว 5) การปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ตรงกับปัจจุบันและอ้างอิงเป็นทางการได้ 6) การถอดบทเรียนร่วมกับชุมชนและนำเสนอผลข้อมูลที่เชื่อถือตรงกันได้ 7) การวางแผนเข้าใช้พื้นที่แหล่งเรียนรู้และการจัดนำเสนอข้อมูลในแหล่งเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต และจากการศึกษาเรื่องการจัดแหล่งเรียนรู้ชุมชนในศตวรรษที่ 21 ของ Anderson-Butcher (2004) พบว่า ผู้ที่เกี่ยวข้อง (partnership) หรือผู้ที่ให้ความร่วมมือในชุมชน (community collaborations, coalitions or council) มักจะเป็นผู้ออกแบบสิ่งที่ชุมชนต้องการสู่สถานศึกษา รูปแบบการเรียนรู้ที่ออกแบบร่วมกันระหว่างผู้ปกครอง ผู้เรียน ผู้สอน สถานประกอบการที่เป็นกิจกรรมของชุมชน องค์กรไม่แสวงผลกำไร กลุ่มช่วยเหลือสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นจุดแข็งของชุมชน และใช้ทรัพยากรสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีการพิจารณาช่องว่างในการให้บริการ ผู้เป็นหุ้นส่วนในแหล่งเรียนรู้มีการระดมสมองเกี่ยวกับสิ่งที่ยังค้นหาไม่พบในการพัฒนาและเข้ามาทำงานร่วมกัน สร้างยุทธศาสตร์ กิจกรรมโครงการร่วมกัน ส่งเสริมในสถานศึกษา และสร้างประเด็นสำคัญเพื่อเป็นเป้าหมายในการจัดกิจกรรมการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน การสอนในแหล่งเรียนรู้ชุมชนจึงควรจัดการเรียนการสอนที่สร้างความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้มากขึ้น

2. แนวทางการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิสังคมภูมิวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน

ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าได้เสนอแนวทางการสอนสำหรับหลักสูตรทางสังคมศาสตร์นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง โครงการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในศตวรรษที่ 21: การประเมินผลความสำเร็จของโครงการในชนบทของ Collingsworth (2005) พบว่า โครงการศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนส่งผลต่อการจัดการศึกษาและสวัสดิการของผู้เรียนและครอบครัวในชนบท การศึกษาเน้นการเรียนรู้จากโครงการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและการนำไปใช้ ข้อค้นพบที่เป็นแนวทางจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อการสอนจึงต้องทำให้มั่นใจได้ว่าการจัดการสอนตามหลักสูตรและการจัดกิจกรรมโครงการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนทำให้เกิดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน เด็ก เยาวชน และคนในชุมชน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. หน่วยงานการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่จัดหลักสูตรที่แตกต่าง สามารถนำรูปแบบการจัด

แหล่งเรียนรู้จากการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้วางแผนจัดการเรียนการสอน

2. หน่วยงานการสอนระดับอุดมศึกษาสามารถนำผลจากการวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางการจัดการสำรวจและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เข้ากับหลักสูตรและพื้นที่บริการ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยนี้ศึกษาหลักสูตรทางสังคมศาสตร์เท่านั้น ควรมีการศึกษาวิจัยการจัดแหล่งเรียนรู้ชุมชนในหลักสูตรทางวิทยาศาสตร์ที่เข้าศึกษาเรียนรู้ในชุมชนและใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วย

2. การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการจัดการแหล่งเรียนรู้ในเชิงระบบเพื่อพัฒนาเป็นห้องปฏิบัติการทางภูมิสังคมสำหรับการสอนระดับอุดมศึกษาที่คำนึงถึงผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ (outcome based education)

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “เงินรายได้วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย ประจำปีงบประมาณ 2563” มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยที่ทำในมนุษย์ เลขที่ SWUEC-351/2563E

เอกสารอ้างอิง

- เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม. (2553). *การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม*. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พัชรี ทองเรือง ปัญญา เลิศไกร และกันตภณ หนูทองแก้ว. (2560). รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*, 9(2), 192-205.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 74.
- หทัยชนก คะตะสมบุรณ์. (2560). องค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการตนเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านเนินกลาง หมู่ 2 ตำบลเนินศาลา อำเภอไทรกพระ จังหวัดนครสวรรค์. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 6(4), 26-37.

- Anderson-Butcher, D. (2004). Transforming schools into 21st century community learning center. *Children & Schools, 26*(4), 248-252.
- Collingsworth, J. (2005). *21st century community learning center program: A study to evaluate the success of a program in a rural county*. The Faculty of the Department of Educational Leadership and Policy Analysis East Tennessee State University.